

พญานาคในเมืองเชียงตุง

THE GREAT NAGA IN KENGTUNG

ภัทรชัย อุทาพันธ์ และคณะ*

Phattharachai Uthaphun and others

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษาพญานาคในเมืองเชียงตุง 2. เพื่อวิเคราะห์สังเคราะห์ ทศนะพญานาคต่อวิถีชีวิตในเมืองเชียงตุง 3. เพื่อแสวงหาดิทธิกรรมพญานาคที่มีต่อวิถีชีวิตในเมืองเชียงตุง ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ พระนักเผยแผ่เขตลุ่มแม่น้ำโขงเมืองเชียงตุง 8 รูป และคฤหัสถ์ 2 คน จำนวนรวมทั้งสิ้น 10 คน ซึ่งเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองเชียงตุง และมีความรู้ด้านพุทธศาสนาและพญานาค เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบข้อมูลการสำรวจ และการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม และแบบการลงภาคสนาม ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญแล้วจึงเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบด้วยวิธีสามเส้า แล้วนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า พญานาคมีบทบาทความสำคัญต่อเชียงตุง พุทธศาสนา วัฒนธรรม และคติธรรม ซึ่งเป็นเมืองที่มีความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค มีความสำคัญกับสถานที่สำคัญ เช่น หนองตุงหรือวัดที่สำคัญ โดยพญานาคเชื่อว่าเป็นสัตว์พิเศษที่มีฤทธิ์มาก แต่ชาวเมืองเชียงตุงก็ไม่ได้เชื่อจนให้ความสำคัญหรือมีพิธีการบูชาแบบยิ่งใหญ่ ซึ่งพญานาคมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในเรื่องของการบวชพระจะต้องมีสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของนาค โดยเมืองเชียงตุงใช้การปั้นเทียนทองและเงินเป็นตัวรูปพญานาคแทนการแห่นาค มีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพญานาค ได้แก่ วัฒนธรรมการสร้างวัด เจดีย์ วิหาร การบวช จะต้องมีส่วนแทนหรือสัญลักษณ์พญานาคปรากฏอยู่เสมอ โดยมากจะนิยมสร้างเป็นนาคคู่ พญานาคเป็นสัตว์พิเศษ ประเสริฐ มีอิทธิฤทธิ์ เป็นรูปแบบคติธรรมของการทำความดี เช่น สัจจะ และคอยพิทักษ์ปกป้องพุทธศาสนาเรื่อยมาทุกยุคทุกสมัย

คำสำคัญ: พญานาค, คติธรรม, พุทธศาสนาเมืองเชียงตุง

ABSTRACT

This research aims: 1. To study Payanakha (King of Nagas) in Kengtung District, 2. To analyze and synthesize viewpoint lifestyle of Payanakha in Kengtung District, and 3. To seek the moral teaching of the Payanakha over the lifestyle in Kengtung District. The data are collected from

* ภัทรชัย อุทาพันธ์, ประชัน ชะชิกุล อาจารย์ประจำหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มมร. วิทยาเขตอีสาน จ.ขอนแก่น

และจิตติชัย จิตติขโย, ทรงศักดิ์ พรหมดี อาจารย์ประจำหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มมร. วิทยาเขตล้านนา จ.เชียงใหม่

8 preacher monks in Kengtung District and 2 laypersons, altogether 10. All the informants have knowledge about Buddhism and Payyanakha. The data are collected by surveying information, interviewing, group discussing, and field surveying. Collected data are analyzed by triangulation and then analyze the content.

The research found that Payanakha plays a crucial role in Kengtung, Buddhism, Culture, and Morality. Some important places in this town holds the belief about Payanakha i.e., Nong Tung and important temples. We believed Payanakha is extraordinary animal with supernatural power. However, the Kengtung people don't completely believe it just some that organize the great ceremony in the name of Payanakha. From Buddha's era Payanakha is associated with Buddhism to present the particularly in matter ordination as monk. Person ordained as monk should have symbol of Payanakha. In Kengtung, people use gold and silver candles to mold Payanakha. There are different culture associated with the Payanakha e.g. temple building, pagoda, and ordination. In these popular cultures, Payanakha always mold in pair, and also be special creature, Payanakha is outstanding with great power. Its symbolized morality of doing good deeds, truthfulness and guard Buddhism throughout forever and ever.

Keywords: Payanakha (King of Nagas), Moral Teaching, Buddhism in Kengtung.

บทนำ

นับตั้งแต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ได้เสด็จไปตามเมืองต่างๆ เพื่อแสดงธรรมเทศนา เผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งล่วงมาแล้ว 2560 กว่าปี ทำให้พระองค์ได้ประสบกับปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่หลักธรรมมากมาย ทั้งที่เกิดจากมนุษย์ เทวดา สัตว์ และพญานาค แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่กล่าวถึงนั้นล้วนเป็นสิ่งที่มิมีอิทธิพลต่อพุทธศาสนาและมีความเกี่ยวข้องกันมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะพญานาค ซึ่งมีทั้งนาคที่เป็นสัมมาทิฏฐิและมิจฉาทิฏฐิ หากกล่าวถึงนาคที่เป็นสัมมาทิฏฐิมีเหตุการณ์สำคัญคือครั้งหนึ่งได้เสด็จออกจากร่มไม้ชบาลนิโครธ ไปยังร่มไม้จิกชื่อ "มูจลินท์" ทรงนั่งเสวยวิมุตติสุข อยู่ 7 วัน คราวเดียวกันนั้นมีฝนตกพรำๆ ประกอบไปด้วยลมหนาวตลอด 7 วัน ได้มีพญานาคชื่อมูจลินท์ เข้ามาขดเป็นในลักษณะวงกลม 7 รอบพร้อมกับแผ่พังพานปกพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อจะป้องกันฝนตกและลมมิให้ถูกพระวรกาย หลังจากฝนหายแล้ว คลายขดออก แปลงเพศเป็นชายหนุ่มยืนเฝ้าที่เบื้องพระพักตร์ ด้วยความศรัทธาอย่างแรงกล้าความเชื่อดังกล่าว ซึ่งต่อมาทำให้กลายเป็นที่มาของการสร้างพระพุทธรูปปางนาคปรก แต่มักจะสร้างแบบพระนั่งบนตัวพญานาค ซึ่งดูเหมือนว่าเอาพญานาคเป็นบัลลังก์ เพื่อให้เกิดความสง่างาม และทำให้คิดว่า พญานาค คือผู้คุ้มครองพระศาสดาพญานาค เป็นสะพานสายรุ้งที่เชื่อมโลกมนุษย์กับสวรรค์ หรืออีกชื่อหนึ่งก็คือ โลกศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อที่ว่า พญานาค กับ รุ้ง เป็นอันเดียวกัน ก็คือสะพานเชื่อมโลกมนุษย์กับสวรรค์นั่นเอง

ส่วนนาคที่เป็นมิจฉาทิฏฐิ กล่าวคือ เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ส่งสาวกประกาศพุทธศาสนาชุดแรกแล้ว พระองค์ก็เสด็จตรงไปยังอูเรเวลาประเทศ อันตั้งอยู่ในเขตเมืองราชคฤห์มหานคร ซึ่งเป็นที่อยู่ของอูเรเวลกัสสป อาจารย์ใหญ่ของชฎิล 500 ราชคฤห์นครนั้นเป็นเมืองหลวงแห่งมคธรัฐ ซึ่งเป็นมหาประเทศ พระเจ้าพิมพิสาร มหาราช เป็นพระมหากษัตริย์ปกครองโดยสิทธิ์ขาด เป็นเมืองที่ค้ำคั่งด้วยผู้คน เจริญวิทยาความรู้ตลอด

การค้าขาย เป็นที่รวมอยู่แห่งบรรดาคณาจารย์ เจ้าลัทธินิกายในสมัยนั้น ในบรรดาคณาจารย์ใหญ่ ๆ นั้น ท่านอุรุเวลกัสสป เป็นคณาจารย์ใหญ่ผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของคนเป็นอันมาก ท่านอุรุเวลกัสสปเป็นนักบวชจำพวกชฎิล ท่านมีพี่น้องด้วยกัน 3 คน ออกบวชจากตระกูลกัสสปโคตร ท่านอุรุเวลกัสสปเป็นพี่ชายใหญ่ มีชฎิล 500 เป็นบริวาร ตั้งอาศรมสถานที่พนาสนธ์ ตำบลอุรุเวลา ต้นแม่น้ำเนรัญชรานที่ตำบลหนึ่งจึงได้นามว่า อุรุเวลกัสสป น้องคนกลางมีชฎิลบริวาร 300 ตั้งอาศรมสถานที่อุยุมฝิ่งแม่น้ำเนรัญชรา ถัดไปอีกตำบลหนึ่ง จึงได้นามว่า นทีกัสสป ส่วนน้องคนเล็กมีชฎิลบริวาร 200 ตั้งอาศรมสถานที่คังไต้แห่งแม่น้ำเนรัญชรา นั้นถัดไปอีกตำบลหนึ่ง ซึ่งมีนามว่า ตำบลลยาสีสะประเทศ จึงได้นามว่า คยาก็สสป ชฎิลคณะนี้ทั้งหมดมีลัทธินิกายในการบูชาเพลิงพระบรมศาสดาเสด็จไปถึงอาศรมสถานของท่านอุรุเวลกัสสปในเวลาเย็น จึงเสด็จตรงไปพบอุรุเวลกัสสปทันที ทรงรับสั่งขอพักแรมด้วยสัก 1 ราตรี อุรุเวลกัสสปจึงท้อใจไม่พอใจให้พัก เพราะเห็นพระบรมศาสดาเป็นนักบวชต่างลัทธิตองตน พูดบายเบี่ยงว่า ไม่มีที่ให้พัก ครั้นพระบรมศาสดาตรัสขอพักที่โรงไฟ ซึ่งเป็นสถานที่บูชาเพลิงของชฎิล ด้วยเป็นที่ว่างไม่มีชฎิลอยู่อาศัย ทั้งเป็นที่อยู่ของนาคราชดุร้ายด้วย อุรุเวลกัสสปได้ทูลว่า พระองค์อย่าพอใจพักที่โรงไฟเลย ด้วยเป็นที่อยู่ของพญานาคมีพิษร้ายแรง ทั้งดุร้ายที่สุดอาศัยอยู่ จะได้รับความเบียดเบียนจากนาคราชนั้น ให้ถึงอันตรายแก่ชีวิต เมื่อพระบรมศาสดารับสั่งยืนยันว่า นาคราชนั้นจะไม่เบียดเบียนพระองค์เลย ถ้าท่านอุรุเวลกัสสปอนุญาตให้เข้าอยู่ ท่านอุรุเวลกัสสปจึงได้อนุญาตให้เข้าไปพักแรม

จากนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าก็เสด็จเข้าไปยังโรงไฟนั้น ประทับนั่งดำรงพระสติต่อพระกัมมัฏฐานภาวนา ฝ่ายพญานาคเห็นพระบรมศาสดาเสด็จเข้ามาประทับในที่นั้น ก็มีจิตคิดซึ่งเคียดจึงพ่นพิษตกลงไป ในลำดับนั้นพระบรมศาสดาก็ทรงพระดำริว่า ควรที่ตถาคตจะแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้เป็นความไปสัมผัสสังขวิและเอ็นอริฐแห่งพญานาคนี้ ระเบียบเดชพญานาคให้เหือดหาย แล้วก็ทรงสำแดงอิทธิปาฏิหาริย์ดังพระดำรินั้น พญานาคมีอาจจะอดกลั้นซึ่งความพิโรธได้ ก็บังหวนควันพ่นพิษเป็นเพลิงพลุ่งโพล่งขึ้น พระบรมศาสดาก็สำแดงเตโชกสิณสมาบัติ บันดาลเปลวเพลิงรุ่งโรจน์โชดนาการ และเพลิงทั้งสองฝ่ายก็บังเกิดขึ้นแสงแดงสว่างดุจเผาผลาญซึ่งโรงไฟนั้นให้เป็นเถ้าธุลี ส่วนชฎิลทั้งหลายก็แวดล้อมโรงไฟนั้น ต่างเจรจากันว่า พระสมณะนี้มีสิริรูปงามยิ่งนัก เสียตายที่เธอมาอดวายเสียด้วยพิษแห่งพญานาคในที่นี้

ครั้นล่วงสมัยราตรีรุ่งเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าก็กำจัดฤทธิเดชพญานาคให้อันตรธานหาย บันดาลให้นาคราชนั้นชดถายลงในบาตร แล้วทรงสำแดงแก่อุรุเวลกัสสป ตรัสบอกว่า พญานาคนี้สิ้นฤทธิเดชแล้ว อุรุเวลกัสสปเห็นดังนั้นก็ดำริว่า พระสมณะนี้มีอนุภาพมาก ระเบียบเสียซึ่งฤทธิพญานาคให้อันตรธานพ่ายแพ้ไปได้ ถึงดังนั้นไซ้ก็ไม่ใช่พระอรหันต์เหมือนอาดมา มีจิตเลื่อมใสในอิทธิปาฏิหาริย์ จึงกล่าวว่าข้าแต่สมณะ นิมนต์พระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้าจะถวายภัตตาหารให้ฉันทุกวันนี้เป็นนิตย์¹

ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 4 พระวินัยปิฎก เล่มที่ 4 [ฉบับมหาจุฬาลงกรณ] มหาวรรค ภาค 1 มุจลินทกถา ได้กล่าวถึงพญานาคมุจลินท์ไว้ว่า ครั้นล่วงไป 7 วัน พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธินั้น แล้วเสด็จจากควางตันชขปาลนิโครธไปยังควางตันมุจลินท์ ครั้นถึงแล้ว จึงประทับนั่งโดยบัลลังก์เดียวเสวยวิมุตติสุขอยู่ ณ ควางตันมุจลินท์เป็นเวลา 7 วัน

ครั้งนั้น ได้บังเกิดเมฆใหญ่ขึ้นในสมัยมิใช่ฤดูกาล เป็นฝนเจ็ลมหหนาวตกพร่าตลอด 7 วัน ลำดับนั้นพญานาคมุจลินท์ได้ออกจากที่อยู่ของตนไปโอบรอบพระกายของพระผู้มีพระภาคด้วยขนาด 7 รอบ แผ่พังพานใหญ่ปกคลุมเหนือพระเศียรด้วยหวังว่า “ความหนาว อย่าได้เบียดเบียนพระผู้มีพระภาค ความร้อน อย่าได้

¹ มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาลัยศาสนศึกษา, พุทธประวัติ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.crs.mahidol.ac.th/thai/buddhist59.htm>, (13 กรกฎาคม 2560).

เบียดเบียนพระผู้มีพระภาค สัมผัสจากเหลือบ ยุง ลม แดด สัตว์เลื้อยคลานอย่าได้เบียดเบียนพระผู้มีพระภาค” ครั้น 7 วันผ่านไป พญานาคมุจลินท์รู้ว่า ฝนหายปลอดเมฆแล้ว จึงคลายขนตอออกจากพระกายของพระผู้มีพระภาค จำแลงร่างของตนเป็นมาณพ ยืนประนมมือถวายอภิวาทอยู่เบื้องพระพักตร์

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ ในเวลานั้นว่า “ความสงบเป็นสุขของบุคคลผู้สันโดษ ผู้มีธรรมปรากฏแล้ว ผู้เห็นอยู่ ความไม่เบียดเบียนคือความสสารวมในสัตว์ทั้งหลาย เป็นสุขในโลกความปราศจากราคะคือความล่วงกามทั้งหลายได้ เป็นสุขในโลก ความกำจัดอัสมิมานะ(ความถือตัวว่าเป็นนั่นเป็นนี่) เสียได้ เป็นสุขอย่างยิ่ง”²

เมืองเชียงตุงจึงมีตำนานการสร้างเมืองว่า เมืองนี้เดิมชื่อเมืองประจันตคามหรือจันทคามไม่มีเจ้าเมืองปกครอง ผูกกาได้คาบกรงไม้พาชายเลี้ยงวัวคนหนึ่งมาเป็นเจ้าเมือง ต่อมาชายคนนั้นลืมนัญญาที่ให้ไว้แก่กา กาจึงพาเขาไปทิ้งไว้ที่เกาะกลางทะเล ส่วนเมืองจันทคามถูกฝนตกหนักจนน้ำท่วมกลายเป็นหนองน้ำ มีฤาษี นามว่า ตุงกฤาษี เป็นบุตรพญาวัง (จัน) แสดงอิทธิฤทธิ์ทำให้น้ำไหลออกจากเมือง เหลือเพียงหนองน้ำกลางเมืองขนาดใหญ่ เรียกว่า หนองตุง อันเป็นที่มาของชื่อ เชียงตุง และได้อพยพชาวจันจากยูนนาน มาอยู่ต่อมาพบกับโรคภัยไข้เจ็บไม่ไหวจึงอพยพกลับไปหมด ทิ้งน้ำเต้าไว้กอกหนึ่ง น้ำเต้านั้นแตกออกกลายเป็นคน ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของชาวลัวะ ซึ่งได้อาศัยในบริเวณนั้นต่อมา และภายในหนองตุงก็ยังมีพญานาคปกปักรักษาอาศัยอยู่ คอยพิทักษ์พุทธศาสนาด้วยความศรัทธาของตนตามความเชื่อของชาวเมืองนั่นเอง

จากความสำคัญและที่มาของปัญหาที่กล่าวแล้วข้างต้น ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของคติพญานาคในเมืองเชียงตุง ที่มีบทบาทอิทธิพลความเชื่อ หลักธรรม ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและสังคมปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความองค์ความรู้และเป็นประโยชน์ต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพญานาคในเมืองเชียงตุง
2. เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ ทศนะพญานาคต่อวิถีชีวิตในเมืองเชียงตุง
3. เพื่อแสวงหาคติธรรมพญานาคที่มีต่อวิถีชีวิตในเมืองเชียงตุง

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการทำวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้มีการนำเสนอวิธีการวิจัยและขอบเขตการวิจัย ไว้ 4 ด้าน ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาและตัวแปรที่ศึกษา

เป็นการศึกษาในทุกมิติเกี่ยวกับพญานาคที่มีบทบาทความสำคัญความเชื่อในเมืองเชียงตุง และเป็นการศึกษาทุกมิติในคตินิยมของพญานาคที่มีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบันของเมืองเชียงตุง นอกเหนือไม่อยู่ในขอบเขตของการวิจัยนี้

² พระไตรปิฎก เล่มที่ 4, พระวินัยปิฎก เล่มที่ 4 [ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย] มหาวรรค ภาค 1, มุจลินทกถา [ออนไลน์].

2. ขอบเขตด้านประชากรที่วิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเลือกเฉพาะกลุ่มตัวแทนพระนักเผยแผ่เขตแม่ น้ำโขงในเมืองเชียงใหม่ และคฤหบดี ที่เดินทางมาสมโภชโครงการพัฒนาศักยภาพพระนักเผยแผ่เขตแม่ น้ำโขง 6 ประเทศ ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้จัดขึ้น โดยการวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม จำนวน 10 รูป/คน

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ทำการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาในเขตพื้นที่เมืองเชียงใหม่ รัฐฉาน ประเทศพม่า

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ขอบเขตด้านเวลาที่ทำวิจัย ใช้เวลาในการทำวิจัยครั้งนี้ ตั้งแต่เริ่มต้นทำเป็นเวลา 3 เดือน ตั้งแต่วันที่ 17 มิถุนายน 2560 ถึงวันที่ 17 เดือนกันยายน 2560 โดยเก็บข้อมูลตั้งแต่วันที่ 17 มิถุนายน 2560 - 17 กันยายน 2560

ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจ

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปเป็นข้อค้นพบ (Fact finding) ได้ว่า เมืองเชียงใหม่ เป็นเมืองหนึ่งของรัฐฉาน สูงจากระดับน้ำทะเล 2,700 ฟุต มีพื้นที่ประมาณ 72 ตารางไมล์ มีพื้นที่เป็นแอ่งก้นกระทะอยู่ระหว่างแม่น้ำสาละวินตะวันตก และแม่น้ำโขงตะวันออก อาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับสิบสองปันนา ในมณฑลยูนนาน ทางใต้ติดต่อกับล้านนา มีสภาพอากาศค่อนข้างดี มีหนองน้ำใหญ่ ภูเขาล้อมรอบ บ้านและวัดตั้งอยู่บนยอดเขา ไร่เขา และท้องนา ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำนา บันท่อม ทำมิด เครื่องเงิน เครื่องเงิน การทอผ้า และอาชีพรับราชการยังเป็นที่ยอมรับว่าเป็นอันแรกเพราะถือว่ามีการดีในสังคม

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

2.1 ท่านคิดว่าพญานาคมีบทบาทและความสำคัญต่อเชียงใหม่อย่างไร

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า เมืองเชียงใหม่ เป็นเมืองที่มีความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคในความสัมพันธ์กับสถานที่สำคัญหนองตองหรือวัดที่สำคัญ โดยพญานาคเป็นสัตว์พิเศษที่มีฤทธิ์มาก แต่ชาวเมืองเชียงใหม่ก็ไม่ได้เชื่อจำให้มีความสำคัญหรือมีพิธีการบูชาแบบยิ่งใหญ่

2.2 ท่านคิดว่าพญานาคมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาอย่างไร

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า พญานาคมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในเรื่องของการบวชพระจะต้องมีสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของนาค โดยเมืองเชียงใหม่ใช้การปั้นเทียนทองและเงินเป็นตัวรูปพญานาคแทนการแห่นาค

2.3 วัฒนธรรมใดที่ได้รับคติความเชื่อมาจากพญานาค

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพญานาค ได้แก่ วัฒนธรรมการสร้างวัด เจดีย์ วิหาร การบวช จะต้องมียี่สิบแทนหรือสัญลักษณ์พญานาคปรากฏอยู่เสมอ โดยมากจะนิยมสร้างเป็นนาคคู่

2.4 พญานาคให้คติธรรมต่อการดำเนินชีวิตปัจจุบันอย่างไร

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า พญานาคเป็นสัตว์พิเศษ ประเสริฐ มีอิทธิฤทธิ์ เป็นรูปแบบคติธรรมของการทำความดี เช่น สัจจะ และคอยพิทักษ์ปกป้องพุทธศาสนา เรื่อยมาทุกยุคทุกสมัย

ส่วนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อค้นพบที่ได้จากการลงภาคสนาม

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า เมืองเชียงตุงมีความเป็นอยู่ด้วยวิถีชีวิตเรียบง่าย สมถะ รักสันติภาพ เข้ากับธรรมชาติ และรักษาประเพณีวัฒนธรรมของตน ทำนุบำรุงพุทธศาสนาให้สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ มีข้อค้นพบ (Fact finding) ที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และมีคุณค่าทางวิชาการ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป จึงนำมาอภิปรายผลโดยใช้หลักตรรกวิทยาในการให้เหตุผล เพื่อตอบโจทย์วัตถุประสงค์ของการวิจัย มีดังต่อไปนี้

ผลการวิจัย พบว่า พญานาคมีบทบาทความสำคัญต่อเชียงตุง พุทธศาสนา วัฒนธรรม และคติธรรม ซึ่งเป็นเมืองที่มีความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคในความสัมพันธ์กับสถานที่สำคัญหนองตุงหรือวัดที่สำคัญ โดยพญานาคเป็นสัตว์พิเศษที่มีฤทธิ์มาก แต่ชาวเมืองเชียงตุงก็ไม่ได้เชื่อจนให้ความสำคัญหรือมีพิธีการบูชาแบบยิ่งใหญ่ ซึ่งพญานาคมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในเรื่องของการบวชพระจะต้องมีสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของนาค โดยเมืองเชียงตุงใช้การปั้นเทียนทองและเงินเป็นตัวรูปพญานาคแทนการแห่ นาค มีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพญานาค ได้แก่ วัฒนธรรมการสร้างวัด เจดีย์ วิหาร การบวช จะต้องมีส่วนแทนหรือสัญลักษณ์พญานาคปรากฏอยู่เสมอ โดยมากจะนิยมสร้างเป็นนาคคู่ พญานาคเป็นสัตว์พิเศษ ประเสริฐ มีอิทธิฤทธิ์ เป็นรูปแบบคติธรรมของการทำความดี เช่น สัจจะ และคอยพิทักษ์ปกป้องพุทธศาสนา เรื่อยมาทุกยุคทุกสมัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตรกร เอมพันธ์³ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พญานาค เจ้าแห่งแม่น้ำโขง: พิธีกรรมกับระบบความเชื่อพื้นบ้านแห่งวัฒนธรรมอีสาน” ได้ผลสรุปว่า ระบบสัญลักษณ์ของพญานาค หากแบ่งตามกฎเกณฑ์ตามบริบททางสังคมวัฒนธรรม อันเป็นร่องรอยความคิดแห่งอดีตที่ว่าด้วยเรื่อง “พญานาค” สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประการด้วยกัน คือ 1. พญานาคเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มชนดั้งเดิม 2. พญานาคเป็นสัญลักษณ์ของเจ้าแห่งดินและน้ำ 3. พญานาคเป็นลัทธิทางศาสนา ร่องรอยแห่งอดีตมักปรากฏเป็นนัยยะความหมายและเค้าโครง ที่ซ่อนอยู่ในนิทานปรัมปราแห่งโลกจินตนาการผานความเป็นจริง ร่องรอยความคิดเรื่องพญานาคจึงมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิต กำหนดความคิดทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และสาธารณสุข รวมทั้งด้านสันตนาการ ซึ่งล้วนแต่มีอิทธิพลอันเป็นพลังทางศาสนาอันเนื่องมาจาก “ร่องรอยความคิดเรื่องพญานาค” ทั้งหมดทั้งสิ้น สำหรับระเบียบวิธีการวิจัยใช้วิธีการค้นคว้าจากเอกสาร และการวิจัยทางมานุษยวิทยา ด้วยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพญานาค ที่หมู่บ้านอาฮอง ตำบลไคสี อำเภอบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย โดยใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับ “พิธีบวงสรวงบูชาบั้งไฟ

³ จิตรกร เอมพันธ์, “พญานาค เจ้าแห่งแม่น้ำโขง : พิธีกรรมกับระบบความเชื่อพื้นบ้านแห่งวัฒนธรรมอีสาน”, วิทยานิพนธ์ มานุษยวิทยามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545, บทคัดย่อ.

พญานาค" อันได้แก่ พ่อพราหมณ์ จำ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอายุตั้งแต่ 60-80 ปีขึ้นไป ผลการศึกษาพบว่า การคลี่คลายร่องรอยความคิดเรื่องพญานาคจำแนกออกเป็นความเชื่อกับโลกและ จักรวาล ความเชื่อเรื่องพญานาค ความเชื่อเรื่องผีสิงเทวดา และการแสดงออกของความเชื่อในรูปแบบของพิธีกรรม จากการประมวลความรู้และบูรณาการทางความคิดพบว่า พญานาคมักปรากฏอยู่ใน "ลัทธิความอุดมสมบูรณ์" ของสังคมวัฒนธรรมอีสาน ถูกผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางพุทธศาสนาในเรื่องสวรรค์และนรก นอกจากนี้ยังพบว่า ระบบสัญลักษณ์ของพิธีกรรมมีความหมายที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ ประการสำคัญที่สุดของพิธีกรรมนี้ ทำให้ผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านได้มีโอกาสพบปะกัน ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นทางสังคม และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระโสภณวิหารการ (พิศิษฐ์ สุวีโร ธรรมโรจน์)⁴ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องพญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท" ได้ผลสรุปว่า พญานาคเป็นสัตว์โลกประเภทหนึ่งที่มีกำเนิดมาจากการกระทำกรรม 2 ประการคือ (1) กุศลกรรมและ (2) อกุศลกรรม เช่น การรักษากุโศลแล้วปรารถนาความเป็นนาค หรือการละเมิดพระวินัย เป็นต้นโดยถือกำเนิด ใน 4 ประเภทคือ อันทชชะ(เกิดในฟองไข่) ชลาพุชะ(เกิดในครรภ์) สังเสทชะ(เกิดในถ้ำไคล) และโอปปาติกะ(ผุดเกิด) เมื่อถือกำเนิดมาแล้วยอมอยู่ใต้การปกครองของพญานาคผู้ใหญ่ชื่อว่าท้าววิรูปักษ์ ซึ่งเป็นผู้นำของนาคและเป็นหนึ่งในท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 พญานาคเกิดมาแล้วจะมีภพของนาคชื่อว่าโกควดี, วาสนครหรือหิรัญญวดีเกิดขึ้นมารองรับ โดยวิมานดังกล่าวจะอยู่ในหลายสถานที่ เช่น แม่น้ำ ภูเขา มหาสมุทร และได้แม่น้ำ เป็นต้น พญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีพัฒนาการมาจากอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ ภายใต้ความเชื่อแบบสมณธรรม คือเชื่อว่าพญานาคเป็นสัตว์โลกที่เป็นไปตามกรรมหรืออยู่ภายใต้กฎแห่งกรรมไม่ได้เกิดมาจากการสร้างของเทพเจ้า การเกิดของพญานาคจัดเป็นอบายแต่ไม่เป็นทุกดิเนื่องจาก พญานาคเกิดในภพภูมิที่มีแต่ความสุข และมีข้อพิสูจน์ว่าพญานาคเป็นสัตว์โลกที่มีอยู่จริงอยู่หลายประการ เช่น พิสูจน์จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และหลักตรรกวิทยาเชิงพุทธ พญานาคมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ คือ หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์, อำนาจและความดี เป็นต้น หรือในด้านบทบาทพบว่าพญานาคมีบทบาทสำคัญในการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาและในขณะเดียวกันพญานาคเองก็เป็นผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุมรรคภูมิที่สูงกว่าที่เป็นอยู่ด้วย นอกจากนี้การศึกษารื่องพญานาคยังให้คุณค่าหลายประการมีด้านการทำกิจ ด้วยความไม่ประมาท และด้านการปฏิบัติธรรม เป็นต้น สำหรับมนุษย์พระพุทธศาสนาสอนให้มีความทำที่ต่อพญานาคทั้งในด้านของการยอมรับความมีอยู่ของพญานาคและการปฏิบัติต่อพญานาคโดยไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน

เอกสารอ้างอิง

จิตรกร เอมพันธ์. "พญานาค เจ้าแห่งแม่น้ำโขง: พิธีกรรมกับระบบความเชื่อพื้นบ้านแห่งวัฒนธรรมอีสาน".

วิทยานิพนธ์ มานุษยวิทยามหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

พระไตรปิฎก เล่มที่ 4. พระวินัยปิฎก เล่มที่ 4 [ฉบับมหาจุฬาฯ] มหาวรรค ภาค 1. มุจลินทกถา [ออนไลน์].

แหล่งที่มา: http://84000.org/tipitaka/pitaka1/m_siri.php?B=04&siri=3. (13 กรกฎาคม 2560).

⁴ พระโสภณวิหารการ (พิศิษฐ์ สุวีโร ธรรมโรจน์), "ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องพญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท", วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, 2554, บทคัดย่อ.

พระโสภณวิหารการ (พิษณุ สุวีโร ธรรมโรจน์). "ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องพญานาคในคัมภีร์
พระพุทธศาสนาเถรวาท". **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร, 2554.

มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาลัยศาสนศึกษา. พุทธประวัติ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://www.crs.mahidol.ac.th/thai/buddhist59.htm>, (13 กรกฎาคม 2560).